

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 3227/2007 ze dne 8. března 2011

K otázce povahy rozhodčího řízení se dosud vyjadřovala konstantní judikatura Ústavního soudu České republiky (např. publikované usnesení ÚS 174/02, nepublikovaná usnesení IV. ÚS 511/03, II. ÚS 805/06 a další). Ústavní soud České republiky ve své rozhodovací praxi dovozoval (a tento svůj právní názor ve svých rozhodnutích konsistentně opakoval), že *„Rozhodci rozhodují spory, jestliže jejich pravomoc vyplývá pro daný spor z platné rozhodčí smlouvy uzavřené mezi stranami. Rozhodci (stejně jako rozhodčí soud samotný) nenalézají právo, ale tvoří (eventuálně napevno staví, vyjasňují, tedy narovnávají) závazkový vztah v zastoupení stran. Jejich moc není delegovaná svrchovanou mocí státu, ale pochází od soukromé vlastní moci stran určovat si svůj osud. Uzavřením platné rozhodčí smlouvy se strany dobrovolně a vědomě vzdávají práva na projednání své věci nezávislým a nestranným soudem ve smyslu článku 36 odst. 1 Listiny“.*

Ústavním nálezem **ÚS 3227/07 ze dne 8. března 2011** došlo k přelomovému rozhodnutí znamenající zásadní převrat v dosavadní rozhodovací praxi Ústavního soudu České republiky i Nejvyššího soudu České republiky v této oblasti a tak i změnu shora uvedené právní konstrukce, která vycházela z judikátu (publikovaného usnesení) Ústavního soudu České republiky sp. zn.: ÚS 174/02, jehož právní věta byla citována výše.

Právní věta zní takto:

I. Projednání věci v rozhodčím řízení neznamena vzdání se právní ochrany, nýbrž představuje její přesunutí na jiný rozhodující orgán, jenž nalézá právo.

II. Rozhodce nemůže být pouze pasivním činitelem, ale způsobem vedení řízení musí zajistit, aby jeho rozhodnutí nebylo překvapivé. K dosažení tohoto cíle se v civilním soudním řízení uplatňuje poučovací povinnost soudu; není důvodu, proč by poučovací povinnost neměl mít rozhodce, jenž v rozhodčím řízení plní roli rozhodovacího orgánu místo soudu. ZRŘ poučovací povinnost rozhodce neupravuje, a proto je namístě přiměřeně použít občanského soudního řádu (§ 30 ZRŘ).

III. Rozsah kontrolní funkce obecných soudů ve vztahu k rozhodčímu řízení musí být pečlivě vyvážen tak, aby na jedné straně nebylo popřeno pravidlo, že i v řízení před rozhodci má být poskytována právní ochrana, a na straně druhé, aby tím nebyly setřeny výhody rozhodčího řízení, a tak i jeho praktická využitelnost. Řízení o zrušení rozhodčího nálezu soudem proto nemůže být nikdy koncipováno obdobně jako opravná řízení v rámci civilního řízení soudního, natož řádná opravná řízení. Kontrolní funkce soudů nezahrnuje přezkum věcné správnosti rozhodčího nálezu (rozpor s hmotným právem), neboť by se tím z řízení o zrušení rozhodčího nálezu stávalo kvazi odvolací řízení. Kontrola se proto může zaměřovat pouze na posouzení stěžejních otázek procesní povahy, např. zda rozhodčí řízení vůbec mohlo proběhnout, zda v něm nebyla popřena některá významná procesní práva stran, popř. zda rozhodčí nález sám netrpí vadami procedurálního rázu.

Platí tak, že počínaje tímto nálezem Ústavní soud v traktovaném nálezu dovedl několik zásadních závěrů.

Vyjádřil se také k **otázce poučovací povinnosti rozhodce** a konstatoval v zásadě **rovnost mezi poučovací povinností (státního) soudu a poučovací povinností rozhodce**, čímž oba tyto systémy civilního procesu opět přiblížil.

Zásadní je, že Ústavní soud **poprvé od nálezů ÚS 174/02 nezopakoval** názor, že „**Rozhodce narovnává závazkový vztah mezi stranami a jeho činnosti není nalézáním práva**“.

Od tohoto nálezů platí proto pravý opak.

Ústavní soud vyslovil závazný právní názor k otázce, zda je rozhodce „jiným orgánem“ ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.

Ústavní soud k tomuto tématu nově dovodil, že „**Rozhodčí řízení, jak bylo shora uvedeno, je druhem civilního procesu. To však samo o sobě vůbec neznamená, že soudy mohou do rozhodčího řízení libovolně zasahovat. Právní řád dává stranám možnost, aby rozhodčí smlouvou derogovaly pravomoc soudu a založily pravomoc rozhodce, jenž bude v jejich věci nalézat právo a výsledek této činnosti promítne do autoritativního rozhodnutí - rozhodčího nálezů.**“ (srov. bod 29. zde citovaného nálezů I. ÚS 3227/07). Navazující dovození Ústavního soudu pak obsahuje názor, že „*Projednání věci v rozhodčím řízení z tohoto hlediska neznamená vzdání se právní ochrany, nýbrž představuje spíše její přesunutí na jiný rozhodující orgán, jenž nalézá právo; jinak by ostatně bylo pojmově nemyslitelné považovat rozhodčí řízení ve vztahu k soudnímu řízení za alternativní způsob řešení sporů.*“ (srov. bod 19. Nálezů I. ÚS 3227/07).

Z uvedeného tak plyne, že **rozhodce (podobně jako soudce) při své rozhodovací činnosti právo (jinak již objektivně, nezávisle na něm ani na vůli stran sporu, existující), nalézá.** Ústavní soud pak rozhodce výslovně nově označuje za „*jiný rozhodující orgán, jenž nalézá právo*“, protože není současně pochyb o tom, že **Ústavní soud uznává, resp. považuje rozhodce za instituci, kterou Listina označuje v čl. 36 odst. 1 Listiny termínem „jiný orgán“.**

Volba rozhodčího řízení jako způsobu řešení sporu není dobrovolným vyloučením práva na spravedlivý proces, ale jednou z jeho **ústavním pořádkem garantovaných alternativ**, neboť **rozhodčí řízení je řízením před jiným orgánem než soudem** ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a **rozhodce, nebo rozhodčí senát či soud jsou jiným orgánem než soud** ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.

Rozhodčí řízení je tak řízením, v němž stát prostřednictvím norem kogentní povahy závazně upravil rámec, ve kterém lze za **podmínek stanovených zákonem o rozhodčím řízení dobrovolně vyloučit pravomoc soudů obecné soudní soustavy k projednání a rozhodnutí majetkových sporů, a tyto projednat před nezávislými a nestrannými rozhodci.**

plné znění nálezu Ústavního soudu České republiky České republiky

I. ÚS 3227/07

I. Projednání věci v rozhodčím řízení neznamena vzdání se právní ochrany, nýbrž představuje její přesunutí na jiný rozhodující orgán, jenž nalézá právo.

II. Rozhodce nemůže být pouze pasivním činitelem, ale způsobem vedení řízení musí zajistit, aby jeho rozhodnutí nebylo překvapivé. K dosažení tohoto cíle se v civilním soudním řízení uplatňuje poučovací povinnost soudu; není důvodu, proč by poučovací povinnost neměl mít rozhodce, jenž v rozhodčím řízení plní roli rozhodovacího orgánu místo soudu. ZRŘ poučovací povinnost rozhodce neupravuje, a proto je namístě přiměřeně použít občanského soudního řádu (§ 30 ZRŘ).

III. Rozsah kontrolní funkce obecných soudů ve vztahu k rozhodčímu řízení musí být pečlivě vyvážen tak, aby na jedné straně nebylo popřeno pravidlo, že i v řízení před rozhodci má být poskytována právní ochrana, a na straně druhé aby tím nebyly setřeny výhody rozhodčího řízení, a tak i jeho praktická využitelnost. Řízení o zrušení rozhodčího nálezu soudem proto nemůže být nikdy koncipováno obdobně jako opravná řízení v rámci civilního řízení soudního, natož řádná opravná řízení. Kontrolní funkce soudů nezahrnuje přezkum věcné správnosti rozhodčího nálezu (rozpor s hmotným právem), neboť by se tím z řízení o zrušení rozhodčího nálezu stávalo kvazi odvolací řízení. Kontrola se proto může zaměřovat pouze na posouzení stěžejních otázek procesní povahy, např. zda rozhodčí řízení vůbec mohlo proběhnout, zda v něm nebyla popřena některá významná procesní práva stran, popř. zda rozhodčí nález sám netrpí vadami procedurálního rázu.

Česká republika
NÁLEZ

Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedkyně Ivany Janů a soudců Františka Duchoně a Vojena Güttlera o ústavní stížnosti stěžovatelky České spořitelny, a. s., se sídlem v Praze 4, Olbrachtova 1929/62, IČ 45244782, zastoupené JUDr. Richardem Wagnerem, advokátem se sídlem v Praze 1, Karolíny Světlé 301/8, proti rozhodčímu nálezu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky ze dne 30. 4. 2004, sp. zn. Rsp 352/03, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 29. 10. 2004, čj. 8 Cm 165/2004-28, a rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 10. 2005, čj. 8 Cmo 80/2005-42, za účasti Městského soudu v Praze a Vrchního soudu v Praze jako účastníků řízení a České republiky - Ministerstva financí jako vedlejšího účastníka, zastoupeného JUDr. Mikulášem Touškou, advokátem se sídlem v Praze 1, V Celnici 4, spojené s návrhem na zrušení části § 31 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, takto:

I. Ústavní stížnost se v části, v níž směřuje proti rozhodčímu nálezu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky ze dne 30. 4.

2004, sp. zn. Rsp 352/03, odmítá. II. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 29. 10. 2004, čj. 8 Cm 165/2004-28, a rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 10. 2005, čj. 8 Cmo 80/2005-42, se ruší. III. Návrh na zrušení části § 31 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, se odmítá. IV. Návrh vedlejšího účastníka na náhradu nákladů řízení stěžovatelkou se zamítá.

Odůvodnění:

I.

1. Stěžovatelka se ústavní stížností - posléze rozsáhle doplněnou - domáhala zrušení v záhlaví označeného rozhodčího nálezu a rozhodnutí obecných soudů, jakož i části § 31 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, v níž se stanoví: ", jestliže

a) byl vydán ve věci, o níž nelze uzavřít platnou rozhodčí smlouvu,

b) rozhodčí smlouva je z jiných důvodů neplatná, nebo byla zrušena, anebo se na dohodnutou věc nevztahuje,

c) ve věci se zúčastnil rozhodce, který nebyl ani podle rozhodčí smlouvy, ani jinak povolán k rozhodování, nebo neměl způsobilost být rozhodcem,

d) rozhodčí nález nebyl usnesen většinou rozhodců,

e) straně nebyla poskytnuta možnost věc před rozhodci projednat,

f) rozhodčí nález odsuzuje stranu k plnění, které nebylo oprávněným žádáno, nebo k plnění podle tuzemského práva nemožnému či nedovolenému,

g) se zjistí, že jsou dány důvody, pro které lze v občanském soudním řízení žádat o obnovu řízení."

2. Z § 31 citovaného zákona (dále jen "ZŘ") by tak zbyla pouze část věty, podle níž "soud na návrh kterékoliv strany zruší rozhodčí nález"; všechny důvody, proč by tak soud měl učinit, by měly být dle stěžovatelky zrušeny.

3. Svůj návrh odůvodnila stěžovatelka tím, že v řízení před rozhodci došlo k porušení zásady předvídatelnosti rozhodnutí, neboť byla porušena poučovací povinnost podle § 118a o. s. ř.; rozhodčí nález proto měl být zrušen dle § 31 písm. e) ZŘ. Rozhodčí soud odmítl aplikovat § 118a o. s. ř., neboť dle jeho stanoviska rozhodci nemají na rozdíl od obecných soudů poučovací povinnost. Porušení poučovací povinnosti spatřuje stěžovatelka v tom, že ohledně dvou otázek, které stěžovatelka v doplnění ústavní stížnosti rozvádí, zaujal rozhodčí soud odlišný právní názor, aniž ji o tom poučil, a dále že nevyzval stěžovatelku, aby navrhla důkazy k prokázání svých tvrzení, týkajících se výkladu Smlouvy o restrukturalizaci podle úmyslu stran, který byl - podle toho, jak nakonec rozhodci rozhodli - zásadní. Skutečnou vůli bylo přitom dle stěžovatelky nutno zjistit výsledkem svědků (I. ÚS 220/98); ačkoli ji k tomu rozhodci nevyzvali, stěžovatelka sama výsledkem svědků navrhla, avšak rozhodci jej neodůvodněně odmítli. Stěžovatelka vytýká obecným soudům, že neodůvodněně odmítly

aplikovat zásadu předvídatelnosti, zakotvenou v § 118a o. s. ř., a porušily tak čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny.

4. Rozhodčí nález je dle stěžovatelky v hrubém rozporu s hmotným právem, v důsledku čehož je rozhodnutí nepředvídatelné. Stěžovatelka rovněž poukazuje na to, že rozpor s hmotným právem chybí v důvodech pro zrušení rozhodčího nálezu podle § 31 ZRŘ; tento deficit porušuje čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"). Stěžovatelka v doplnění ústavní stížnosti velmi obšírně - i s odkazy na odborný posudek, jež si nechala vypracovat - rozebírá neústavnost vyloučení přezkumu rozhodčího nálezu pro rozpor s hmotným právem. Těžiště argumentace stěžovatelky lze spatřovat v tom, že přijetí tzv. smluvní teorie Ústavním soudem (IV. ÚS 174/02, IV. ÚS 435/02, III. ÚS 460/01) je pro možnost přezkumu souladu rozhodčího nálezu s hmotným právem zásadní: jestliže totiž rozhodce nenalézá právo (na rozdíl od soudu), ale tvoří (narovnává) závazkový vztah, neměla by tím být dotčena nalézací činnost obecného soudu, který by pak měl mít možnost přezkoumat rozhodčí nález z hlediska souladu s hmotným právem. To podporuje i fakt, že rozhodce není "jiným orgánem", o němž hovoří čl. 36 odst. 1 Listiny. Rozhodčí řízení a rozhodčí nález mají soukromoprávní povahu, a proto by měl být možný přezkum rozhodčího nálezu z hlediska jeho souladu s hmotným právem; tak tomu však není, což stěžovatelka považuje za protiústavní. Ustanovení § 31 ZRŘ na rozdíl od jiných předpisů neumožňuje ani zrušení rozhodčího nálezu pro zmatečnost, rozpor s veřejným pořádkem či základními principy právního řádu ČR. Dle stěžovatelky je tím založen rozpor s právem na spravedlivý proces, který lze řešit jenom doplněním § 31 ZRŘ o důvod spočívající v rozporu s hmotným právem; Ústavní soud by měl citované ustanovení počínaje slovem "jestliže" (viz shora pod bodem 1 tohoto nálezu) zrušit, aby zrušovací důvody mohly být v rozšířené podobě vráceny do zákona legislativní cestou. V dané situaci je však nesporně lepší, aby § 31 ZRŘ neobsahoval žádný důvod zrušení, než aby stanovoval ústavně nekonformní restriktivní výčet.

5. Stěžovatelka dále uvádí, že rozpor nálezu s hmotným právem spočívá v závěru, že čl. 13.2 Smlouvy o restrukturalizaci neobsahuje úpravu splatnosti motivačních poplatků. Vydáním nálezu, který byl v tomto smyslu v rozporu se Smlouvou o restrukturalizaci, byla porušena zásada pacta sunt servanda, a též zákonná pravidla upravující interpretaci projevu vůle stran. Vzhledem k tomu, že obecné soudy neposkytly stěžovatelce ochranu proti nálezu, který byl vydán v rozporu s hmotným právem, porušily tím čl. 36 odst. 1 Listiny.

6. Konečně stěžovatelka namítá, že v řízení došlo k dalším procesním pochybením. Rozhodčí soud neprovedl stěžovatelkou navržené důkazy, a vyšel jenom z nepodložených tvrzení vedlejšího účastníka. Přestože stěžovatelka navrhla výslech svědků, pomocí nějž měla být zjištěna skutečná vůle stran, rozhodčí soud tomuto návrhu nevyhověl, a tím stěžovatelku fakticky zbavil možnosti věc projednat; jako základ pro své rozhodnutí vzal pouze nepodložená tvrzení vedlejšího účastníka. Závěr obecných soudů, že neprovedení důkazů není důvodem pro zrušení nálezu dle § 31 písm. e) ZRŘ byl porušen čl. 36 odst. a 37 odst. 3 Listiny.

II.

7. Městský soud v Praze ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění rozhodnutí obecných soudů.

8. Obdobné vyjádření učinil i Vrchní soud v Praze.

9. Vedlejší účastník navrhl, aby Ústavní soud odmítl návrh na zrušení rozhodčího nálezu podle § 43 odst. 1 písm. d) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), dále aby zamítl návrh na zrušení rozsudků obecných soudů a aby uložil stěžovatelce povinnost nahradit vedlejšímu účastníku náklady řízení spočívající v nákladech právního zastoupení dle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu. Dle vedlejšího účastníka si stěžovatelka odporuje, pokud navrhuje zrušení rozhodčího nálezu a zároveň tvrdí, že podle ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu není možné domáhat se zrušení rozhodčích nálezů. Závěr stěžovatelky ohledně rozporu nálezu s hmotným právem je dále čistě spekulativní; faktem je, že stěžovatelka neunesla důkazní břemeno ohledně svých tvrzení, a proto nebyla ve sporu úspěšná. Není dán ani důvod pro zrušení nálezu, jak tvrdí stěžovatelka. Dle vedlejšího účastníka bylo od počátku zřejmé, že podstatou sporu je posouzení právní otázky, zda smlouva o restrukturalizaci založila nárok stěžovatelky na motivační poplatky. Stěžovatelka se v průběhu rozhodčího řízení ke všem skutkovým okolnostem, které by mohly být právně významné pro posouzení věci, opakovaně vyjadřovala, a proto nebyl dán důvod vyzývat stěžovatelku k doplnění jejich tvrzení. Samotná skutečnost, že se rozhodci neztotožnili s tvrzeními navrhovatelky, není důvodem pro postup dle § 118a odst. 1 o. s. ř. Vedlejší účastník dále označil tvrzený rozpor s hmotným právem za irelevantní z hlediska § 31 písm. e) ZRŘ; ohledně tvrzeného odnětí možnosti jednat před soudem odkázala na rozhodnutí Nejvyššího soudu v souzené věci. Konečně vedlejší účastník poukazuje i na absurdní důsledky zrušení stěžovatelkou navržené části § 31 ZRŘ.

III.

10. Stěžovatelka v obsáhlé replice setrvala na svých návrzích; v textu vyjádření převážně opakuje to, co již uvedla v rovněž velmi rozsáhlém doplnění ústavní stížnosti. Na podporu svých tvrzení odkázala též na nálezy I. ÚS 245/98 a zabývala se přímou aplikací čl. 36 odst. 1 Listiny. Stěžovatelka výslovně připustila, že "plný přezkum rozhodčího nálezu je proti smyslu institutu rozhodčího řízení", nicméně stávající úprava je v rozporu s právem na soudní ochranu, neboť "nezahrnuje možnost přezkumu v řadě závažných vad rozhodčího nálezu", "a proto musí být změněna". K vyjádření vedlejšího účastníka stěžovatelka podotkla, že návrh na zrušení rozhodčího nálezu podává pouze z procesní opatrnosti; hlavní je návrh na zrušení rozhodnutí vrchního soudu a městského soudu. V replice se pak stěžovatelka dále vyjadřovala k porušení poučovací povinnosti, porušení práva věc před rozhodci projednat (nad rámec původní argumentace dodává, že rozhodčí soud řádně neodůvodnil, proč navržené svědky nevyslechl), k soukromoprávní povaze rozhodčího řízení, a k nákladům vedlejšího účastníka.

IV.

11. Ústavní soud zjistil ze soudního spisu následující skutečnosti:

12. Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky (dále jen "rozhodčí soud") rozhodlím nálezem ze dne 30. 4. 2004, sp. zn. Rsp 352/03, zamítl žalobu stěžovatelky o zaplacení 241 958 626,97 Kč s příslušenstvím, rozhodl o nákladech řízení a vyslovil, že rozhodčí nálezy jsou konečné a závazné, doručením oběma stranám nabývá účinku pravomocného rozsudku a je soudně vykonatelný. K zamítnutí žaloby vedla rozhodčí soud úvaha, že stěžovatelka nemá "nárok na uznání žalované povinnou zaplatit" motivační poplatky, jejichž zaplacení se v žalobě domáhala.

13. Městský soud v Praze (dále jen soud I. stupně) rozsudkem ze dne 11. 1. 2005, čj. 8 Cm 165/2004-28, návrh stěžovatelky na zrušení rozhodčího nálezu zamítl a rozhodl o

nákladech řízení. Dle soudu I. stupně nelze pod důvod pro zrušení rozhodnutí rozhodčího nálezu obsažený v § 31 písm. e) ZRŘ (neposkytnutí možnosti věc před rozhodci projednat) podřadit rozhodnutí rozhodčího soudu, podle kterého nebudou provedeny další navrhované důkazy. Dále soud I. stupně konstatoval, že § 30 ZRŘ vyjadřuje přiměřené (spíše volnější) použití o. s. ř., a nikoliv všech ustanovení, jak to namítá stěžovatelka; to ostatně plyne i z § 19 odst. 2 ZRŘ. Z těchto důvodů soud žalobu v plném rozsahu zamítl.

14. Vrchní soud v Praze (dále jen "odvolací soud") rozsudkem ze dne 7. 10. 2005, čj. 8 Cmo 80/2005-42, rozsudek soud I. stupně potvrdil a rozhodl o nákladech odvolacího řízení. Dle odvolacího soudu rozhodčí senát věc s účastníky projednal při ústním jednání a účastníci měli plnou možnost přednést svá tvrzení a navrhnout důkazy. Zrušení rozhodčího nálezu pro neprovedení účastníkem navrženého důkazu by bylo možné jenom tehdy, pokud by se rozhodci navrženým důkazem odmítli bez důvodu zabývat nebo se jím nedostatečně zabývali. Soud však takový důkaz nemůže hodnotit se zřetelem k možnému vlivu na výsledek řízení. Výlučnému posouzení rozhodců přísluší, zda důkazy budou či nebudou provedeny a zda byl dokazováním dostatečně zjištěn skutkový stav. Protože nelze přezkoumat věcnou správnost ani právní hodnocení učiněná rozhodci, nelze posuzovat ani rozsah provedeného dokazování. Odvolací soud z obsahu spisu zjistil, že rozhodčí senát shledal výslech navržených svědků nadbytečným v usneseních ze dne 9. 3. a 5. 4. 2004, a rovněž v odůvodnění rozhodčího nálezu uvedl, proč měl tyto důkazy za nevýznamné pro řešení sporu. S ohledem na to odvolací soud rozsudek soudu I. stupně potvrdil.

15. Nejvyšší soud usnesením ze dne 11. 9. 2007, čj. 32 Odo 366/2006-64, odmítl dovolání stěžovatelky, neboť je neshledal přípustným ani podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., a rozhodl o nákladech dovolacího řízení. V odůvodnění Nejvyšší soud dospěl k závěru, že výklad, jenž odvolací soud zaujal k § 31 písm. e) ZRŘ, zejména v otázce poskytnutí možnosti účastníku věc před rozhodci projednat, je správný a zcela konformní s judikaturou Nejvyššího soudu vztahující se k obsahově obdobně formulované zmatečností vadě odnětí možnosti účastníka jednat před soudem. O. s. ř. neposkytuje účastníkům nárok na provedení jimi navržených důkazů; o tom, které z navrhovaných důkazů budou v řízení provedeny, rozhoduje soud. Odnětí možnosti účastníku jednat před soudem nenastane tím, že soud neprovede důkazy navržené účastníkem řízení, pokud odůvodní, proč takový důkaz neprovedl. Takové posouzení lze vztáhnout dle Nejvyššího soudu i na výklad ustanovení § 31 písm. e) ZRŘ. Dovolací soud proto nepřisvědčil argumentaci stěžovatelky, která vychází jednak z ničím neodůvodněného rozlišování formální a obsahové možnosti jednat před rozhodci a dále z mylného názoru, že neprovede-li rozhodce důkaz či důkazy navržené účastníkem, odnímá mu tím možnost jednat před soudem.

V.

16. Ústavní soud se nejprve zabýval přípustností ústavní stížnosti. Podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR rozhoduje Ústavní soud o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Na toto vymezení navazuje na úrovni zákona § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, zakládající legitimaci k podání ústavní stížnosti osobě, která tvrdí zkrácení svých ústavně zaručených práv a svobod zásahem orgánu veřejné moci. Rozhodce či stálý rozhodčí soud však za orgány veřejné moci nelze považovat; rozhodce ani rozhodčí soud nelze ztotožňovat s obecnými soudy, které vykonávají v České republice soudnictví ve smyslu čl. 81 a násl. Ústavy ČR. Mají povahu soukromých osob, na něž sporné strany přenášejí procesní dohodou pravomoc projednat a rozhodnout jejich spor. Není-li

rozhodce či stálý rozhodčí soud orgánem veřejné moci, nemůže ani jeho rozhodnutí či jiný zásah být přímo předmětem ústavní stížnosti. Z tohoto důvodu Ústavní soud odmítl ústavní stížnost stěžovatelky v části, v níž směřuje přímo proti rozhodčímu nálezu [§ 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu]; ostatně i stěžovatelka sama připustila, že ústavní stížnost proti rozhodčímu nálezu podala pouze z opatrnosti.

17. Tentýž závěr však neplatí pro soudní rozhodnutí vydaná v řízení o zrušení rozhodčího nálezu soudem podle části čtvrté ZRR. Jak ostatně konstatoval Ústavní soud např. v usnesení sp. zn. II. ÚS 3059/08, "zachování ústavních požadavků v řízení před rozhodcem nebo rozhodčím soudem je zaručeno možností soudního přezkumu podle části čtvrté zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (srov. důvody vypočtené v ustanovení § 31 zákona č. 216/1994 Sb.). Toliko rozhodnutí obecného soudu, podle části čtvrté zákona č. 216/1994 Sb., může být napadeno ústavní stížností (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 574/01 a sp. zn. II. ÚS 455/01, dále pak např. usnesení sp. zn. III. ÚS 460/01, publikováno in: Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 24, usnesení č. 41, str. 563)." Směřuje-li tedy ústavní stížnost proti rozhodnutí obecných soudů vydaných v řízení o zrušení rozhodčího nálezu, je v tomto rozsahu přípustná. Předmětem přezkumu proto zůstávají pouze v záhlaví označená rozhodnutí městského soudu a vrchního soudu.

VI.

18. Ústavní stížnost je v části, v níž je přípustná, rovněž důvodná.

19. Rozhodčí řízení je druhem civilního procesu. Základní rozdíl oproti civilnímu procesu, odehrávajícímu se v soudním řízení (tj. v civilním řízení soudním), spočívá ve vymezení toho, kdo plní funkci řídicího a rozhodujícího orgánu. Zatímco v civilním soudním procesu je jím soud, v rozhodčím řízení rozhodce či stálý rozhodčí soud (dále jen "rozhodce"). Pravomoc rozhodce projednat a rozhodnout spor se zakládá na shodné vůli sporných stran, projevené v rozhodčí smlouvě. Touto procesní dohodnou sporné strany derogují (s ohledem na § 106 odst. 1 o. s. ř. pouze podmíněně) pravomoc soudu a zakládají pravomoc rozhodce. Na základě dobrovolného jednání stran tedy rozhodce nahrazuje (státní) soud, který by měl věc jinak projednat a rozhodnout. Dispoziční oprávnění stran však jdou ještě dále a umožňují procesním stranám určovat kupř. takové otázky, jako jsou osoby rozhodců, procesní pravidla, místo konání rozhodčího řízení, ústní či písemný způsob projednání věci, nebo dokonce hlediska, podle nichž má být posouzena věc sama (§ 25 odst. 3 ZRR). Rozhodčí řízení vylučuje, aby v téže věci probíhalo paralelně civilní řízení; přiznání účinků pravomocného soudního rozhodnutí rozhodčímu nálezu (§ 28 odst. 2 ZRR) rovněž zakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté pro opětovné projednání téže věci soudem. Právní řád v souladu se zásadou autonomie vůle svobodně projevenou vůli stran směřující k projednání a rozhodnutí sporu rozhodcem respektuje, a proto soudům umožňuje do rozhodčího řízení zasahovat pouze v těch úzce vymezených případech, které stanoví ZRR. To však na druhou stranu neznamená, že by účelem rozhodčího řízení mělo být vyloučení či snížení úrovně ochrany, která by se stranám dostala v civilním řízení soudním; jeho účelem, stejně jako v civilním soudním procesu, je nastolení právního míru mezi stranami. Strany pouze z nějakého důvodu (např. vyšší rychlosti či důvěrnosti projednávání informací) považují za vhodnější, aby věc byla projednána rozhodcem. Projednání věci v rozhodčím řízení z tohoto hlediska neznamená vzdání se právní ochrany, nýbrž představuje spíše její přesunutí na jiný rozhodující orgán, jenž nalézá právo; jinak by ostatně bylo pojmově nemyslitelné považovat rozhodčí řízení ve vztahu k soudnímu řízení za alternativní způsob řešení sporů.

20. V souladu s tím mají sice strany v rozhodčím řízení širokou možnost dohodnout se na procesních pravidlech (§ 19 odst. 1 ZRŘ), podle nichž bude řízení probíhat, avšak na druhou stranu tato možnost není neomezená. ZRŘ v § 18 kogentně stanoví, že strany mají v rozhodčím řízení rovné postavení a musí jim být dána plná příležitost k uplatnění jejich práv. Jakékoliv ujednání stran příčí se tomuto pravidlu by bylo neplatné. Rovnost stran a poskytnutí plné příležitosti k uplatnění jejich práv platí i v případech, kdy postup rozhodce bude vyplývat z řádu stálého rozhodčího soudu, nebo kdy jej budou určovat sami rozhodci; ostatně zřetelně to vyjadřuje druhá věta § 19 odst. 2 ZRŘ. Porušení kogentního ustanovení § 18 ZRŘ naplňuje důvod zrušení rozhodčího nálezu obsažený v § 31 odst. 1 písm. e) ZRŘ; nebyla-li zachována rovnost zbraní stran nebo nebyla-li straně dána plná příležitost k uplatnění jejich práv, bezpochyby tím straně nebyla poskytnuta možnost věc před rozhodci projednat ve smyslu naposled citovaného ustanovení.

21. K upření plné možnosti uplatnění práv strany může dojít i nepředvídatelným postupem rozhodce, v důsledku něž se nebude strana moci kupř. vyjádřit ke všem relevantním skutečnostem, popř. doplnit svá tvrzení o skutečnosti, které z pohledu svého právního názoru nepovažovala za významné a jež jsou naopak relevantní z hlediska právního názoru zastávaného rozhodcem, a navrhnout k jejich prokázání důkazy. Vyloučení nepředvídatelnosti v rozhodování rozhodců je o to naléhavější, že rozhodčí řízení je zásadně jednoinstanční (viz § 27 ZRŘ), což stranám znemožňuje alespoň následně reagovat na překvapivý právní názor. Rozhodce nemůže být pouze pasivním činitelem, ale způsobem vedení řízení musí zajistit, aby jeho rozhodnutí nebylo překvapivé. K dosažení tohoto cíle se v civilním soudním řízení uplatňuje poučovací povinnost soudu; není důvodu, proč by poučovací povinnost neměl mít rozhodce, jenž v rozhodčím řízení plní roli rozhodovacího orgánu místo soudu. Poučovací povinnost rozhodce není v rozporu s povahou rozhodčího řízení, resp. jinak řečeno, ani specifika rozhodčího řízení nemohou být argumentem pro závěr, že rozhodce nemusí dbát o předvídatelnost svého rozhodování.

22. ZRŘ poučovací povinnost rozhodce neupravuje, a proto je namístě přiměřeně použít občanského soudního řádu (§ 30 ZRŘ), v dané souvislosti jeho § 118a. Ostatně ke shodnému závěru ohledně aplikace § 118a o. s. ř. v rozhodčím řízení dospěl již Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 1528/2005, nebo v rozsudku ze dne 26. 5. 2010, sp. zn. 23 Cdo 3749/2008.

23. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že v rozhodčím řízení byla porušena poučovací povinnost dle § 118a o. s. ř., což dokládá mj. i stanoviskem rozhodčího soudu ze dne 27. 7. 2004, v němž rozhodčí senát uvedl, že "rozhodci nemají na rozdíl od obecných soudů poučovací povinnost". Stěžovatelka námitku porušení § 118a o. s. ř. uplatnila rovněž v žalobě o zrušení rozhodčího nálezu a odkazem na tuto žalobu i v odvolání (a posléze dovolání; to však není ústavní stížností napadeno). Z rozhodnutí soudu I. stupně i soudu odvolacího je zřejmé, že ani jeden z nich se s touto námitkou nevypořádal. Za této situace se nemůže Ústavní soud zabývat věcným posouzením námitky, kterou oba soudy zcela pominuly, neboť tím by v rozporu se svou rolí ochránce ústavně garantovaných základních práv a svobod zasahoval do činnosti obecných soudů a nahrazoval ji. Z tohoto důvodu Ústavní soud, aniž se zabýval dalšími námitkami, vyhověl ústavní stížnosti a napadená rozhodnutí soudu I. stupně a odvolacího soudu z důvodu porušení práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny) zrušil [§ 82 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů]; Ústavní soud tak učinil za souhlasu účastníků řízení bez jednání.

24. V dalším řízení se soud I. stupně bude muset zabývat především otázkou, zda v rozhodčím řízení byla porušena poučovací povinnost dle § 118a o. s. ř., a tím naplněn zrušovací důvod uvedený v § 31 odst. 1 písm. e) ZRŘ, či nikoliv.

VI.

25. Stěžovatelka s ústavní stížností spojila rovněž návrh na zrušení části § 31 ZRŘ, jehož protiústavnost spatřuje především v tom, že ve výčtu důvodů uvedených v tomto ustanovení chybí rozpor s hmotným právem, případně některé další důvody jako je absence rozporu s veřejným pořádkem apod. (viz shora).

26. Podle § 74 zákona o Ústavním soudu může být spolu s ústavní stížností podán mj. návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, jestliže podle tvrzení stěžovatelka jsou v rozporu s ústavním zákonem. Citované ustanovení tedy vylučuje, aby se Ústavní soud zabýval ústavností napadené části zákona proto, že v něm chybí jako důvod pro zrušení rozhodčího nálezu rozpor s veřejným pořádkem atd., neboť stěžovatelka ani netvrdí, že by absencí těchto zrušovacích důvodů byla zkrácena její ústavně garantovaná základní práva a svobody. Případnou protiústavnost lze proto posuzovat pouze z hlediska vytýkané absence důvodu zrušení rozhodčího nálezu pro rozpor s hmotným právem.

27. Ustanovení § 78 odst. 1 zákona o Ústavním soudu senátu ukládá, aby v případě podání návrhu dle § 74 téhož zákona řízení přerušil a návrh postoupil plénu. K tomu však může - za splnění dalších nezbytných předpokladů - dojít pouze tehdy, není-li sám návrh na zrušení zákona nebo jeho ustanovení zjevně neopodstatněný [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Právě tento požadavek však návrh stěžovatelky nesplňuje.

28. V první řadě nelze přehlédnout, že stěžovatelka navrhuje zrušení napadeného ustanovení ZRŘ nikoliv proto, že by důvody zrušení rozhodčího nálezu v něm uvedené byly ústavně nekonformní, nýbrž proto, že v něm jako důvod chybí rozpor s hmotným právem. Jinak řečeno, § 31 ZRŘ není závadný svým obsahem, ale tím, co v něm obsaženo není. Ačkoliv v určitých případech může mít ústavní relevanci i skutečnost, že zákonodárce určitou otázku neupravil, není tomu tak v souzené věci. Ústavní soud není v řízení o kontrole norem povolán k tomu, aby doplňoval chybějící obsah zákona, ale aby jej rušil, případně rušil jeho ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem. Představa stěžovatelky, že zrušením všech (ústavně nezávadných) důvodů pro zrušení rozhodčího nálezu, vyjmenovaných v § 31 ZRŘ, by se otevřela cesta pro přezkum rozhodčích nálezů i z hlediska rozporu s hmotným právem, je pochybná, a to jak z pohledu interpretace toho, co by z § 31 ZRŘ zbylo, tak i z hlediska koncepčního.

29. Rozhodčí řízení, jak bylo shora uvedeno, je druhem civilního procesu. To však samo o sobě vůbec neznamená, že soudy mohou do rozhodčího řízení libovolně zasahovat. Právní řád dává stranám možnost, aby rozhodčí smlouvou derogovaly pravomoc soudu a založily pravomoc rozhodce, jenž bude v jejich věci nalézat právo a výsledek této činnosti promítne do autoritativního rozhodnutí - rozhodčího nálezu. Uzavření smlouvy je výsledkem svobodného rozhodnutí stran, které zvažují výhody a nevýhody projednání věci v rozhodčím řízení [vzhledem k tomu, že stěžovatelka není spotřebitelem, nechává Ústavní soud stranou rozhodčí doložky sjednávané ve spotřebitelských smlouvách, jež jsou často zneužívány a mnohdy mají povahu nepřiměřených (nekalých) smluvních ujednání]. V literatuře bývají

výhody spatřovány např. ve vyšší rychlosti, což je spojeno s pravidelným rozhodováním v jediném stupni, v menší formálnosti a s tím spojené větší jednoduchosti procesních pravidel, či v tom, že rozhodcem může být osoba, která je odborníkem v oblasti, která je předmětem sporu.

30. Jedním z principů právního státu je princip autonomie vůle, jenž se vztahuje i na sjednání rozhodčí smlouvy; právní řád proto respektuje, že strany nechtějí svůj spor řešit v řízení před soudem, ale že dávají přednost rozhodčímu řízení. Vzhledem k tomu, že projednání věci před rozhodci nemá být popřením právní ochrany, ale toliko jejím přenesením ze soudů na rozhodce, se stát nemůže zcela zbavit ingerence v této oblasti, ale musí si prostřednictvím soudů podržet určitou kontrolní funkci. Rozsah této kontroly přitom musí být pečlivě vyvážen tak, aby na jedné straně nebylo popřeno pravidlo, že i v řízení před rozhodci má být poskytována právní ochrana, a na straně druhé aby tím nebyly setřeny výhody rozhodčího řízení, a tak i jeho praktická využitelnost.

31. Z uvedeného vyplývá, že řízení o zrušení rozhodčího nálezu soudem nemůže být nikdy koncipováno obdobně jako opravná řízení v rámci civilního řízení soudního, natož řádná opravná řízení. Domáhá-li se však stěžovatelka toho, aby soud přezkoumával rozhodčí nález i z pohledu souladu s hmotným právem, činí vlastně z tohoto procesu jakési kvaziodvolací řízení, v němž by se soud zabýval věcnou správností rozhodčího nálezu, a pokud by měl na věc jiný právní názor, nález by zrušil a věc vrátil rozhodcům k dalšímu řízení. Takový přístup by však zcela popíral smysl existence rozhodčího řízení. Kontrolní funkce soudů se proto může zaměřovat pouze na posouzení stěžejních otázek procesní povahy, např. zda rozhodčí řízení vůbec mohlo proběhnout, zda v něm nebyla popřena některá významná procesní práva stran, popř. zda rozhodčí nález sám netrpí vadami procedurálního rázu (kupř. chybějící většina hlasů rozhodců).

32. Nastíněný přístup se promítá nejen do platného § 31 ZRŘ, ale není nijak výjimečný ani z hlediska komparativního. Rozpor s hmotným právem jako důvod pro zrušení rozhodčího nálezu nelze nalézt ani v čl. 34 modelového zákona UNCITRAL o mezinárodní obchodní arbitráži (dostupný z www.uncitral.org), v § 1059 německého ZPO, či § 40 slovenského zákona č. 244/2002 Z.z., o rozhodcovskom konaní.

33. Lze tedy uzavřít, že úprava, podle níž soudy v řízení o zrušení rozhodčího nálezu nemohou věcně zasahovat do nalézání práva před rozhodci, tj. nemohou se zabývat údajným rozporům nálezu s hmotným právem, není v rozporu s ústavním pořádkem. Z tohoto důvodu Ústavní soud návrh na zrušení části § 31 ZRŘ odmítl jako zjevně neopodstatněný [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

V.

34. Ústavní soud nevyhověl návrhu vedlejšího účastníka na přiznání náhrady nákladů řízení. Rozhodování o nákladech řízení před Ústavním soudem upravuje § 62 zákona o Ústavním soudu. V ustanovení § 62 odst. 3 tohoto zákona je stanovena zásada, podle níž náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, pokud tento zákon nestanoví jinak. Podle § 62 odst. 4 téhož zákona může Ústavní soud v odůvodněných případech podle výsledků řízení usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ze znění tohoto

ustanovení vyplývá, že přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím spíše výjimečným, přicházejícím v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to zejména okolnosti případu a výsledek řízení. Stěžovatelka měla v řízení převážně úspěch; z tohoto důvodu nelze usuzovat, že by výsledek řízení mohl odůvodnit přisouzení náhrady nákladů vedlejšímu účastníku.

Poučení: Proti tomuto rozhodnutí se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 8. března 2011

Ivana Janů, v.r.

předsedkyně senátu